

Озієнко І.С. (Київ, Україна)

**Функціонально-семантичні особливості дискурсивного слова
АДЖЕБА
(на матеріалі текстів сучасних болгарських мас-медіа)**

*Стаття присвячена опису основних значень і функцій дискурсивного слова **аджеба** у текстах сучасних болгарських мас-медіа. Продемонстровано, що **аджеба** може мати різні значення і виконувати різні функції. Описано контекстуальні вживання **аджеба**, комплексно проаналізовані семантичні, морфологічні, синтаксичні і структурні характеристики **аджеба**.*

Ключові слова: *аджеба, дискурсивні слова, семантика, мас-медіа, текст.*

*В статье описаны основные значения и функции дискурсивного слова **аджеба** в текстах современных болгарских мас-медиа. Показано, что **аджеба** может иметь различные значения и выполнять разные функции. Описаны контекстуальное употребление **аджеба**, комплексно проанализированы семантические, морфологические, синтаксические и структурные характеристики **аджеба**.*

Ключевые слова: *асль, дискурсивные слова, семантика, масс-медиа, текст.*

*This article describes the main meanings and functions of discourse word **adgebra** in modern Bulgarian media text. The analysis demonstrates that **adgebra** have various meanings and can express the different functions. The analysis demonstrates the kontekstual using of **adgebra**, semantic, morphological, syntactic and structural characteristics of **adgebra**.*

Key words: *adgebra, discourse words, semantics, mass-media, text.*

Дослідження дискурсивних слів є актуальною проблемою сучасного мовознавства. Ця група слів активно вивчається з 50-х років ХХ століття. Існує значна кількість праць, присвячених опису дискурсивних слів, що відрізняються методами і підходами їх аналізу. Це пояснюється неоднорідною частиномовною приналежністю цієї групи лексем та їх семантичною і функціональною багатозначністю.

На сьогодні термін дискурсивні слова широко використовується у дослідженнях з мовознавства. Він пов'язується з „особливою групою слів, принципово важливою властивістю яких є їх безпосередній зв'язок з функціонуванням дискурсу” [3, 7] для забезпечення його формально-граматичної і змістової зв'язаності. У болгарській мові наявна значна кількість дискурсивних слів, запозичених з турецької мови. Можна припустити, що це зумовлене тривалим тисним контактуванням болгарської і турецької мови і ситуацією білінгвізму, що існувала протягом кількох століть. Одним із таких дискурсивних слів є *аджеба*.

У даній статті зроблений функціонально-семантичний аналіз дискурсивного слова *аджеба* на основі аналізу його контекстуальних вживань у текстах сучасних болгарських мас-медіа. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: описати семантичні та функціональні характеристики *аджеба* та визначити його місце у текстах сучасних болгарських мас-медіа.

Ілюстративний матеріал для статті добирався зі сторінок газет „Сера”, „Труд”, „Новинар” і „Дневник”, „Шоу”, „Седмичен труд” частина контекстів підібрана у довільному порядку з мережі інтернет за допомогою пошукової системи google, яка

дає можливість використовувати інтернет як великий хаотичний корпус.

Основна проблема у описі дискурсивних слів полягає у тому, щоб пов'язати значення дискурсивних слів, яке подається у словниках, і ті види контекстів, у яких ці дискурсивні слова вживаються [4, 305]. У більшості лексикографічних описів дискурсивні слова представлені як позбавлені власне значення; наводяться лише типи контекстів, у яких вони вживаються; або ж наводиться дуже узагальнене значення і при цьому залишається незрозумілим, як воно реалізується у конкретних контекстах. Оскільки дискурсивні слова тісно пов'язані з контекстом і розмежування значення дискурсивного слова і значення контексту є досить складним, то для багатьох дискурсивних слів характерна здатність повністю збігатися з контекстом, дублюючи семантику його окремих фрагментів. На думку І.Б. Левонтиної [5, 305], ототожнити тлумачення дискурсивного слова ще складніше, ніж повнозначного. Вживання дискурсивних слів мовцем загалом суттєво недоосмілене і невідрефлектоване, порівняно з повнозначними словами [5, 305]. Побудова тлумачень дискурсивних слів не базується на мовній свідомості. У самого носія мови не виникає відчуття, що, вживаючи дискурсивне слово, він передає значення.

Лексикографічні джерела фіксують такі значення ДС *аджеба* (чи його фонетичних варіантів *аджаба* [1; 6; 8; 10; 11], *аджиба*, *ажеба*, *ажба* [12]): неже, неже й справді [1], дивно, насправді [8; 10]; уживається в запитальних реченнях для підкреслення здивування, сумніву, подиву через якусь причину [6]; невпевненість [11]; наприклад, так би мовити, випадково [7], щось дивне: вживається в запитаннях про щось невідоме [2].

Аджеба запозичене з арабської мови через посередництво турецької мови. У турецькій мові *acaba* є «часткою для вираження цікавості, сумніву й невпевненості» [10].

Аджеба Р 'адресант не знає, Р чи не Р; адресант уважає, що очевидно не Р; адресанта дивує Р'.

Аджеба виражає сумнів автора тексту в тому, чи Р відбулося/ відбувається/ відбудеться. *Не че е важно, ама и прелитацият накрая се развълнува: дадоха ли аджеба, както би се изразила леля им Мария-Луиза* (Сера, 24.10.2002).

Аджеба вживається за умови, коли адресант знає, що для здійснення Р існує якась перешкода, яка й призводить до його невпевненості. *Къде той намира в момента – не знам. Аджеба, извън страната ни* (Сера, 05.11.2001). Мовцю невідомо, де знаходиться суб'єкт висловлення. Будь-яке його припущення є сумнівним, тому що невідомо, чи воно відповідатиме дійсності.

Аджеба може вказувати на вагання адресанта. У таких випадках у висловленні дуже часто існують два припущення, між якими й вагається автор. *Защо аджеба – не знаеш, или просто не казваш – не знам. А това има значение* (Стандарт, 26.07.2005). Подколи він вагається між двома категоричними відповідями – так або ні. *Синият му събрат «Demokrasiа» дисектира царя – жив ли е, аджеба, или не* (Сера, 21.04.2001). Також адресант може вагатися між здійсненням чи нездійсненням дії. За таких умов *аджеба* поєднує між собою дієслово та його заперечну форму. *...Искат ли аджеба или не искат да им рови из частната собственост* (www.obshtestvo.net/?p=28f56g78j342jk9876k).

Аджеба здатне маркувати невпевненість, яка виникає в результаті абсолютного або неповного розуміння адресантом ситуації, яка склалася. *Сума време размишлявах – как все пак е възможно, аджеба, тая работа* (Сера, 07.10.2000). Нерозуміння

виникає через відсутність мотивації здійснення тих чи інших дій. *Ето и митничарите в Русе – уволюват ги, а не им казват за какво, аджеба, г-н Ревизор я подкара на принципа: митничарят ли е – режи му главата* (Сега, 10.11.2001). Нездатність збагнути що-небудь може пояснюватися відсутністю розв'язання цього питання раніше. *Никой досега не поставя въпроса, защо аджеба Израел бива атакуван* (Дневник, 14.12.2006). Семантика нерозуміння підтверджується наявністю у висловленні дієслова *не разбирам/ не разбира*. *Само не мога да разбира, защо аджеба ние трябва да им измисляме законите?* (Сега, 03.02.2001). У зв'язку з нерозумінням у автора може виникати безліч питань. *А защо, аджеба, са всички въпроси – защо не се съюзиме с един поробител и да вземем Виена преди векове, защо сега тръгваме към Европа?* (Сега, 04.11.2000).

Невпевненість може виникати через відсутність інформації про важливу складову частину якоїсь події. *Важно да обръщаме внимание и на дребния факт – аджеба колко души са нападнали Стефан и приятеля му* (Сега, 26.08.2000).

Невпевненість автора полягає в неможливості перевірити на практиці зроблене припущення. *Как аджеба ще докажеш, че си добър шофьор? Няма такъв начин в България* (Дума, 24.05.2005). Адресанту невідомо, що змушує суб'єкта діяти таким чином, і це викликає в нього роздратування. *Аджеба може виразити значення незадоволення. За какво, аджеба, и от какво недоволства този графоманлар?* (Сега, 24.03.2004).

Аджеба характерне для випадків, коли автора дивує достовірність Р (*Аджеба, наистина ли противоположностите се привличат?* (www.bglog.net/the_year=2006)) або він настільки вражений, що не може повірити в існування Р (*Преди месец българин се чудеше ще успее ли, аджеба, да пробие на Запад* (Сега, 09.05.2001)).

Адресанта дивують дані, ствердження, існування яких видається йому маловірогідним. На беззаперечність такого тлумачення вказує дієслово *чуда* се, яке може вживатися в одному висловленні з *аджеба*. *Дорковци се събират на селския площад и се чудят коя душица, аджеба, е затрита* (Шоу, 9.08.2006). Семантику здивування *аджеба* підтверджує фраза *не можа да се сети. Той се почеса по главата и не можа да се сети откъде аджеба се появиха тези пари. Късмет!* (Сега, 30.12.2000). У болгарській мові прагматична функція здивування граматикалізується за допомогою запитальної частки *ли*, що є обов'язковим складником загального запитання й не обов'язковим елементом запитання із запитальним словом. Проте для вираження здивування *ли* може вживатися в запитальних реченнях із запитальними словами. Таким чином вона показує, що адресант настільки здивований, що не може довго чекати відповіді, а потребує почути її негайно [12]. Для *аджеба* теж характерне функціонування у висловленнях такого виду. *Аджеба як запозичення з турецької мови надає запитанню більшої експресивності, сприяє акцентуванню уваги адресата на запитанні. Защо аджеба всеки път като минава проверка в автобуса трябва да се чувствам едва ли не като престъпник, дори и да съм си продулчил билета?* (Шоу, 07.06.2005). *Аджеба* може вказувати на те, що адресанта наскільки дістало незнання якогось факту, що в нього закінчується терпіння. *Барем кажете кой е този анонимник Константин Иванов, аджеба!?* *За Биолчев знаем. А Косьо Иванов?* (www.vsekiden.com/topic=1&id=1527).

Аджеба може виражати семантику цікавості. *И изведнъж той се превръща в супертича сред актьорите на всички времена. Как го е постигнал? Как става тая*

робота, аджеба? (Сега, 30.03.2002). Якщо адресанта щось інтересує, це може свідчити про те, що він ще недостатньо теоретично обізнаний із тієї чи іншої сфери, а, отже, не може з упевненістю говорити про це. *Историята на електронната музика или какво аджеба е това чудо* (Седмичен труд, 26.06.2004). Цікавість може бути недоречною в тому випадку, коли суб'єкта це безпосередньо не стосується й порушує морально-етичні норми стосовно інших осіб. *Като пристигнал в селото и станало ясно, че това е докторът, местните се трупаха пред здравната служба и си шушукали с любопитство що за птица ще е, аджеба, тоя афганистанец* (Сега, 10.04.2002). Цікавість, виражена *аджеба*, може бути обумовлена відсутністю попереднього досвіду. *Какво, аджеба, ще стане, ако извъземните наистина качнат официално?* (www.monitor.bg/main/sid=1169). З *аджеба* адресант спонукає адресата відповісти на запитання, наголошуючи таким чином на своєму підвищеному інтересі отримати очікувану відповідь.

Аджеба маркує просьбу адресанта повідомити йому потрібну інформацію, щоб задовольнити власну цікавість або потребу знати. *Защо аджеба Александър Гевгалов е единственият плацац патента си оръжейник в оръжеен Казанлък?* (Сега, 23.08.2003). Невідомо, чи отримає адресант необхідну інформацію або принаймні відповідь на своє питання. *Вие, може би, имате отговор, кой аджеба дава парите на царското движение и какво ще иска срещу това?* (Сега, 23.06.2001).

Думка про те, що подія могла б відбутися не так, а інакшим шляхом, викликає в адресанта відчай. *Страхът от неизвестното, ипионманията владеят чувствата на по-възрастните сърби, които трудно могат да си представят как аджеба ще изглежда тази промяна без Слобо* (Сега, 28.09.2000).

Аджеба здатне вводити детальне аргументування припущення автора. *Има един принцип. Когато отидеш някъде и искаш да направиш концерт, първо нещо е проучване, аджеба. В това място, ако отидеш и пуснеш квартет «Димов», дали ще събере достатъчно хора, на които искаш да им кажеш някакво послание, или няма* (Сега, 07.02.2001).

Аджеба може вживатися в питаннях, які потребують детального пояснення якогось слова, терміна тощо, невідомого адресатові. Дуже часто такі запитання містять дієслово *знача*. *Аджеба* не є характерним словом для запитань такого типу й уживається для маркування ситуації розмовності. Можливо, таким чином адресант прагне отримати цілком зрозумілу, не обтяжену спеціальною термінологією тощо, відповідь. *Какво аджеба значи Distribuet software?* (www.clubford.org/php?p=95726).

Аджеба може вживатися в риторичних запитаннях, які не адресовані до конкретного реципієнта й не потребують відповіді. *Атлети, аз нямам шалче, а Брито – има, кой аджеба е по-левскар?* (www.segabg.com/topic_id=65293).

Граматичні характеристики *аджеба* настільки ж різноманітні, як і його комунікативно-прагматичні значення. З точністю визначити частиномовну приналежність *аджеба* фактично неможливо, адже *аджеба* може вживатися у функції прислівника (*Не бива пред хората ... се чудят аджеба какво става* (Сега, 31.05.2001)), частки (*От кого? Май от турците. Вай! Раздвояваме се: аджеба да ги хвалим ли сега или да ги псуваме?* (Сега, 19.02.2003)), вигука (*Отделна тема е откъде ще ги вземат, аджеба!?!* (Сега, 06.10.2000)).

Аджеба може займати достатньо вільний порядок у висловленні, що не характерно для болгарських слів, які вживаються для формулювання питання

[12]. *Аджеба* може стояти на початку висловлення (*Аджеба кои са видните персони в тази държава?* (Сега, 15.03.2006)), у середині (*И как, аджеба, е разбрал какво му е отговорил президентът* (Сега, 27.11.2004.)) чи в кінці (*И защо е цялото това творчество, аджеба?* (Жълт Труд, 27.04.2000)), і при цьому характер запитання залишається незмінним.

Аджеба характерне для контекстів із дієсловом *обяснявам/ объясня*. *Един по телевизора ми объяснява как аджеба ще става прелитането на съюзническите самалоти на НАТО* (Сега, 03.10.2001). *Аджеба* характерне для контекстів із дієсловом *разбирам/ разбира*. *Тогава вече ние с г-н Гевондян разбрахме аджеба за какво става реч* (Сега, 16.04.2002).

Для *аджеба* характерними є контексти із запитальною часткою *дали*. *Някои го мислехме, питахме се дали, аджеба наистина е така* (24 часа, 10.05.2000). В окремих випадках *аджеба* може виконувати функцію *дали*. *...Почваме да се питаме: аджеба този Бакърджиев да не би случайно да е самият княз на злото?* (Сега, 09.01.2001). У таких контекстах для *аджеба*, так само, як і для *дали*, характерним є вживання поряд дієслова *питаю*. *Питаю се: аджеба няма ли да се сетят да постулират и отзоваването?* (Сега, 23.05.2003). Також *аджеба* часто функціонує у контекстах з іменником *въпрос* (*Тогава моят въпрос е – аджеба, вие с кого ще се коалирате?* (Дума, 19.10.2004)).

Для *аджеба* властивим є вживання поряд із запитальною часткою *нали*. *Аджеба нали той самият и се явява един вид подстрекател?* (Сега, 24.03.2001).

Аджеба може вживатися перед дійктивними словами. *«24 часа» ... не дава обяснения що е аджеба туй ОССЕ* (Сега, 06.12.2004).

Для *аджеба* характерним є поєднання із *бре, абе*. У таких випадках ні *аджеба*, ні *бре* чи *абе* не впливають на значення одне одного, а їх уживання поряд є цілком випадковим, оскільки *аджеба* підкреслює запитання, а *бре* й *абе* сприяють наблизенню до адресата. *Тутакси човек ще си помисли: «Абе, аджеба, с какво ще живеят хорищата?»* (Сега, 19.11.2003). *Бре, аджеба «Властелинът» чак толкова лош филм ли е?* (www.prostotiq.com/2005/01/post_16=69453688g56g7788034).

Загальним для всіх висловлень з *аджеба* є те, що адресант зацікавлений змістом Р. Саме цим можна пояснити надзвичайно широку вживаність *аджеба*. Складається враження, що кількість відтінків ставлення автора до ситуації, виражених за допомогою *аджеба*, є фактично безмежною. *Аджеба* виражає невпевненість мовця в існуванні Р, вагання в його достовірності. У різних випадках адресант може відчувати різні емоції у відношенні до ситуації Р. Адресант розгублений через те, що не знає Р чи не Р. *Аджеба* наголошує, що його вражає Р: дивує, дратує, цікавить, обурює. *Аджеба* характерне для висловлень, що виражають запитання – як прямі, так і непрямі. *Аджеба* зазвичай посилює запитання. У частиномовній класифікації для *аджеба* немає чітко визначеного місця, адже воно може бути й прислівником, і часткою, і вигуком. Позиція *аджеба* в структурі висловлення надзвичайно вільна й нічим не обумовлена. Для *аджеба* характерне поєднання з *обяснявам/ объясня, разбираю/ разбира, дали, нали, абе, бре*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Български етимологичен речник/ред. В.И.Георгиев. — София: БАН, Институт за българския език, 1971 — 1986. — Т. 1; 2. Геров Н. Речник на българския език. Фототипно

издание. — София: Български писател, 1975-1978. — Т.1; 3. Дискурсивные слова русского языка: опыт контекстно-семантического описания/ под ред. К.Киселевой и Д.Пайара. — М.: Метатекст, 1998. — 447 с.; 4. *Левонтина И.Б.* Об одной загадке частицы *ведь* // www.dialog.ru/archiv/2005; 5. *Левонтина И.Б.* *Ишь* // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура / Отв. ред. Ю.Д. Апресян. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — С. 305-318; 6. Речник на българския език: [в 11 т.]. — София : Изд-во на БАН (I–VII т.), Проф. Марин Дринов (от VIII т.). — 1977 – Т. 1. А – Б [ред. К. Чолакова]. — 1977. — 910 с.; 7. Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата от XIX и XX век / [С. Илчев, А. Иванова, А. Димова, М. Павлова]. — София: БАН, 1974. — 606 с.; 8. Речник на турските думи в съвременния български печат / Весела Кръстева. — София: Лаков ПРЕСС, 2000. — 127 с.; 9. Речник на чуждите думи в българския език с приложения/ Иван Габеров, Диана Стефанова / 5 издание. — Велико Търново: GABEROFF, 2002. — 927 с.; 10. Тълковен речник на турцизмите в българския език / В. Кръстева. — София: СКОРПИО ви, 2003. — 248 с.; 11. A dictionary of turkisms in Bulgarian / Alf Grannes, Kjetil Rå Hauge, Nauriye Stileymanoglu. — Oslo: Novus forlag, 2002. — 604 p.; 12. *Hauge K. Rå.* Ways of asking: the «question particle» *acaba/ adžeba* in Turkish and Bulgarian / Kjetil Rå Hauge // Езиковедски изследвания в чест на 75-годишнината от рождението на ст.н.с. I ст. д.ф.н. Йордан Пенчев / съст. И. Кударов, В. Райнов, М. Лакова. — София: Артграф, 2006. — P. 542–546.

Паламарчук О.Л., Чмир О.Р. (Київ, Україна)
Особливості підготовки студентів-славистів Київського національного університету імені Тараса Шевченка в сучасних умовах

Ідеться про підготовку славистів Київського національного університету імені Тараса Шевченка – одного з провідних славистичних центрів України – напередодні 170-річчя кафедри слов'янської філології, однієї з найстаріших у Київському університеті.

Ключові слова: історія української славистики, слов'янська філологія, Київський університет імені Тараса Шевченка

Речь идет о подготовке славистов Киевского национального университета имени Тараса Шевченко – одного из ведущих славистических центров Украины - накануне 170-летия кафедры славянской филологии, одной из старейших в Киевском университете.

Ключевые слова: история украинской славистики, славянская филология, Киевский университет имени Тараса Шевченко.

The article deals with the history of Slavonic studies in the Taras Shevchenko University, Kyjiv – one of the leading Slavonic centers of Ukraine – on the eve of the 170. anniversary of the Chair of Slavonic philology, one of the oldest in Kyjiv university.

Key words: history of Ukrainian Slavonic studies, Slavonic philology, , Kyjiv Taras Shevchenko university

Становлення слов'янської філології, дослідження слов'язнознавчої проблематики в Україні значною мірою пов'язується з діяльністю університетів. Одним із таких осередків став Київський університет (заснований 1834 року як Імператорський університет св. Володимира), в якому для забезпечення викладання навчальних